

Археологічні розкопки двошарового поселення Ріпниця-1 біля м. Ржищева

У 2002-2003 роках були продовжені дослідження двошарової археологічної пам'ятки, що знаходиться біля м. Ржищева (Кагарлицький р-он, Київська обл.), в ур. Ріпниця-1. Вона знаходиться в 1,5 км на схід від південно-східної околиці міста і займає виступ плато, утворений яром та його північним відгалуженням - відносно неглибоким вибалком. У 2001 р. на вільній ділянці городів місцевих жителів були виявлені рештки трьох трипільських глинобитних наземних жител, одне з яких (площадка № 1), а також черняхівський гончарний комплекс були розкопані [Рижов, Магомедов 2002; 230-233; Рижов, Магомедов, Трачук 2002; 16-18; Рижов 2002; 19-40].

Експедиція 2002-2003 років була спільно організована Інститутом археології НАНУ та "Товариством Коло-Ра". У розкопках брали участь члени "Товариства Коло-Ра" на чолі з його головою О.В.Трачуком, учні Ржищівського індустріально-педагогічного технікуму, студенти-практиканти Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди. Роботі експедиції дієву допомогу надавало керівництво технікуму та адміністрація міста Ржищева, за що їм приносимо щиро подяку.

За браком часу у 2002 році під розкопки була вибрана площадка № 3, розташована на тій же городній ділянці, що була виділена у 2001 році для досліджень. Зафіксована траншеями у 2001 р. площадка № 3 знаходилась у західній частині згаданої ділянки, за 35 метрів на північний захід від площадки № 1 (розкоп I). Над площадкою було розгорнуто розкоп II, орієнтований по лінії довжини з південного заходу на північний схід, накритий розкопочною сіткою квадратів (2 x 2 м). Північно-західна сторона сітки отримала літерні позначення, а південно-західна - цифрові. Загальна площа розкопу II становила 100 кв. м. (рис. 1).

На розкопі ґрунт послідовно залягав таким чином: 0 - 25-30 см - оранка (чорноземний шар інтенсивно чорного кольору); 25-30 - 50 см - чорноземний шар (чорний колір); 50 - 75 см - слабогумусований чорнозем (темно-сіре забарвлення); 75-80 - 95-97 см - гумусований суглинок (сіро-жовтий колір); 95- 100 см - материк (чистий суглинок світло-жовтого забарвлення).

Після зняття шару оранки, на глибині 30 - 40 см від сучасної поверхні вийшли на суцільне залягання обпаленої глиняної обмазки, тобто площадка лежала на межі зі слабогумусованим шаром чорнозему. Розчистка обмазки встановила

контури площадки, її форму, розміри та орієнтацію. Площадка №3 мала у плані прямокутну форму з майже рівними краями. Її довжина становила 9,5 м, ширина - 3,8 - 4,0 м. Загальна площа дорівнювала близько 36 кв. м. (площа розкопу становить 90 кв. м). Залягання обмазки досить рівне, з незначною горбкуватістю окремих ділянок. Площадка лежить практично горизонтально, з невеликим нахилом у західному напрямку. Східний край площадки також трохи нижчий, порівняно із загальним рівнем обмазки. Загальна товщина площадки в середньому 20 - 40 см. Обмазка залягає досить рівномірно, проте фіксуються місця, вільні від шматків глини та ділянки глиняної крихти. Площадка складається із двох (верхній і нижній) шарів обмазки, що різняться своєю щільністю, товщиною, домішками до глини, характером нашарувань, ретельністю обробки поверхні, ступенем випалу, виглядом залягання після руйнування будинку [Рижов, Магомедов 2003; 242-244]. Потрібно зауважити, що площадка частково зруйнована оранкою, особливо її верхній шар.

В е р х н і й ш а р не являє собою суцільного залягання, а був у вигляді розрізнених ділянок дрібно розколотих шматків обмазки та глиняної крихти. У більшості шматки обмазки лежали досить рівно, проте помітно, що деякі з них перевернуті. Ділянки обмазки верхнього шару в плані мають аморфну форму і складаються зі шматків глини середнього (12-10 x 10 x 8-10 см) і малого (5 x 5 x 5-7 см) розмірів. Зустрічалися також і досить великі шматки. Обмазка мала добре заглажену поверхню. Іноді спостерігався на поверхні ще один тонкий (0,5 - 1,0 см) шар нівелюючої підмазки, що розтріскався на невеликі фрагменти, схожі на плитку. Глина підмазки досить міцна, однорідна, з незначною, можливо, штучною домішкою піску. Колір підмазки трохи світліший, ніж колір шматків верхньої обмазки. Остання мала в глині домішки половини, була більш крихка та давала інтенсивне жовто-червоне забарвлення (рис. 2). Випал верхнього шару досить високий, шматки пропечені на всю товщину, але на площині фіксується нерівномірність дії полум'я. Практично поряд із ділянками слабо обпаленої глиняної крихти спостерігаємо місця, де глина підмазки перепалена до шлаку (центральна частина площадки). Під час розборки верхнього шару з'ясувалося, що шматки обмазки зберегли в нижній частині відбитки колотого дерева - вузькі (ширина

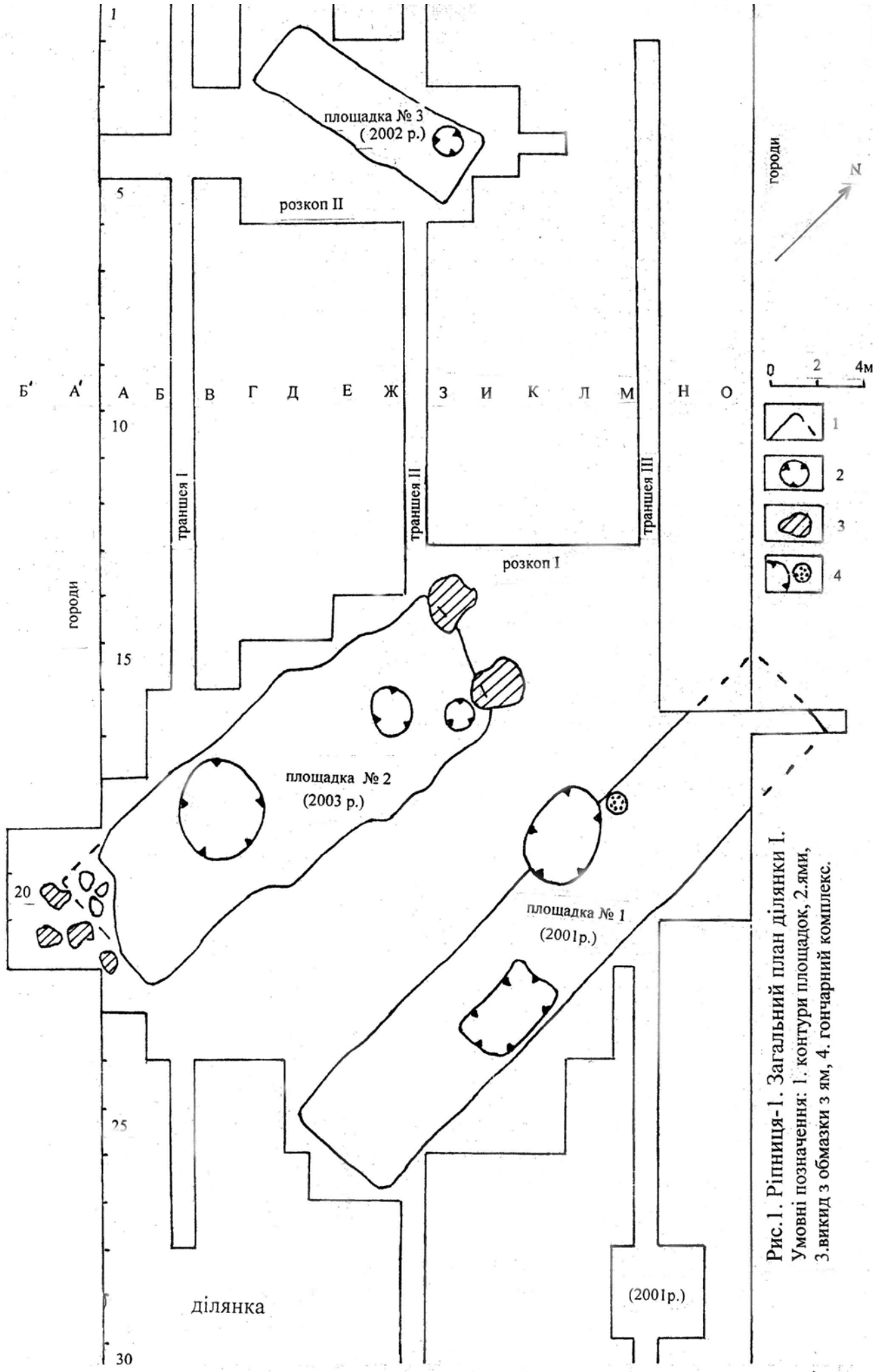

Рис. 1. Ріпниця-1. Загальний план ділянки I.
Умовні позначення: 1. контури площадок, 2. ями,
3. викид з обмазки з ям, 4. гончарний комплекс.

8-10 см) плахи. Відбитки орієнтовані досить хаотично, але більшість із них направлені з півночі на південь, тобто перпендикулярно до довжини площадки (рис. 3:1). У східній частині площадки розчищена овальна в плані ділянка, вільна від обмазки - місце пізнього перекопу, що порушив залягання. У західній частині площадки проходить розрив у заляганні, розміщений перпендикулярно до довгої осі площадки з півночі на південь і має відносно рівні краї. Довжина розриву 4 м, ширина – 25-40 см. На рівні верхнього шару були знайдені велика кам'яна зернотерка трикутної у плані форми, уламок верхньої частини глиняної жіночої фігурки, окремі фрагменти столового та кухонного посуду.

Після розборки та зняття верхнього шару було розчищено н и ж н і й ш а р обмазки. Цей шар являє собою суцільне, щільне залягання обпаленої глини, що розмірами й контуром співпадає з конфігурацією залягання площадки №3. За своїми характеристиками нижній шар поділяється на дві частини. Одну частину становить західна третина залягання від поперечного краю на схід до згаданого вище розриву. Друга частина – решта 2/3 площадки, центральна та східна ділянки від розриву до східного поперечного краю площадки (рис. 2; 3:2).

У західній частині нижній шар складався з одного нашарування обмазки. Масив обмазки, що лежав рівним, практично горизонтальним напластуванням, розколовся на аморфні в плані шматки середніх (15 x 15 x 10-12 см) розмірів. Більш розріджене залягання спостерігалось біля західного краю та в північно-західному кутку площадки. Тут зустрічаються невеликі ділянки з дрібними грудками обмазки і глиняною крихтою. Глина міцна, однорідна, з домішкою полови. Її колір переважно буро-червоний. Поверхня шматків обмазки добре заглажена, і додаткова підмазка не зафіксована.

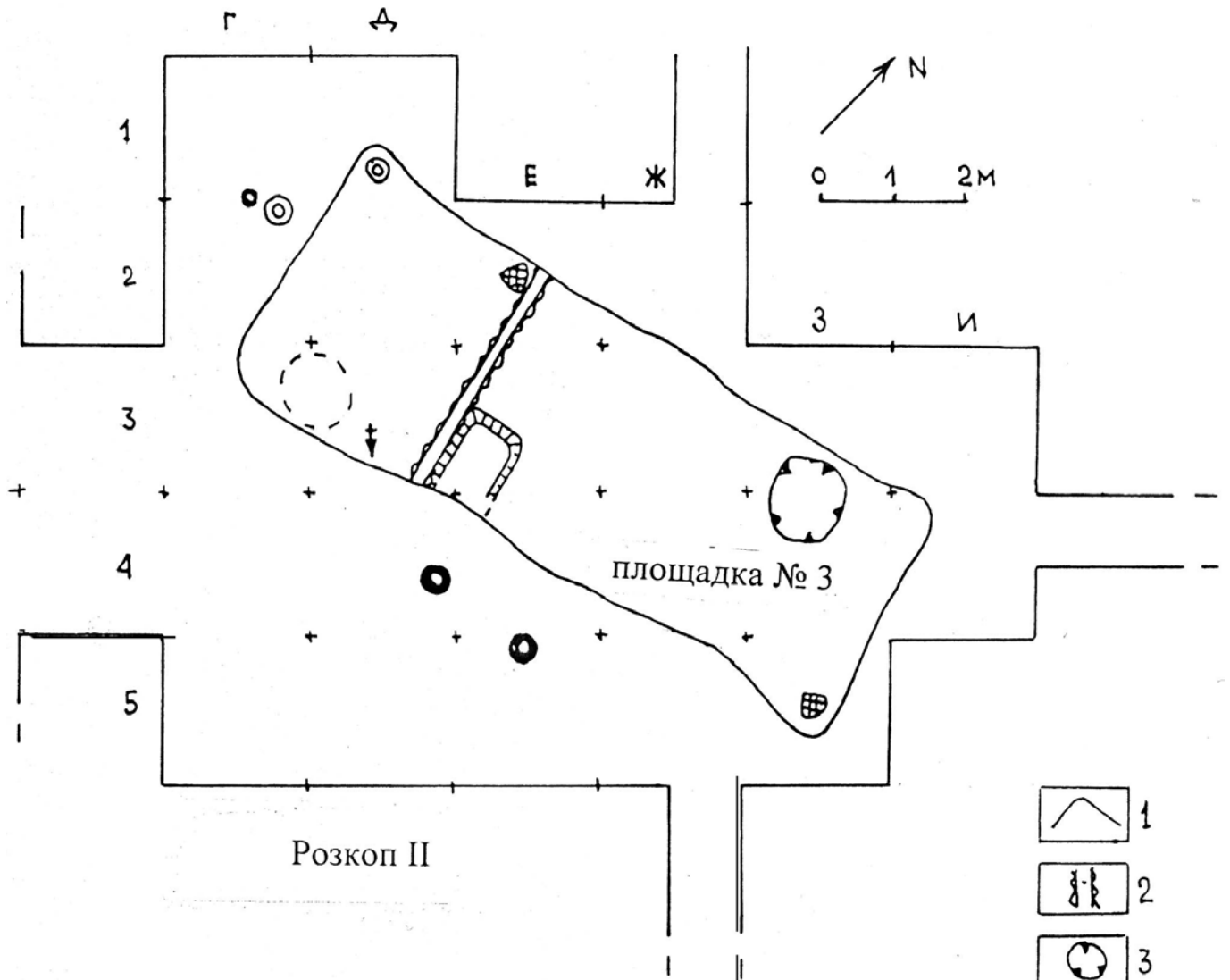
У центральній та східній частинах площадки нижній шар має інший вигляд. Тут шар складається з трьох нашарувань. Загалом, нижній шар являє собою компактне суцільне масивне залягання обмазки, що розкололася на шматки великих (25 x 20 см) та середніх (15 x 15 см) розмірів. Менші шматки (10 x 7 см) зустрічаються тільки в південно-східному кутку площадки. Указані вище послідовні нашарування намазувалися безпосередньо одне на друге. Верхнє нашарування (товщина 7-8 см) було з міцної, добре обробленої глини блідо-червоного кольору, у масу якої домішана незначна кількість полови. Поверхня цього нашарування добре заглажена. Нижня частина шматків даного нашарування також має рівну поверхню, бо намащувалася на зарівнену поверхню низлежачого середнього (другого) прошарку. Друге нашарування було більш масивне і мало в середньому товщину біля 12 см. Його глина щільна й однорідна, але трохи грудкувата. У

масі спостерігається домішка полови й піску. Нижнє нашарування схоже на шар обмазки в західній третині площадки. Тобто глина трохи крихка, має порівняно значну домішку полови, поверхня її заглажена, товщина становить приблизно 10-12 см, а забарвлення буро-червоного кольору. Можна вважати, що нижній шар у західній третині площадки та нижній прошарок на решті площі залягання є одним спільним і основним напластуванням нижнього шару для всієї обмазки (рис. 4).

У центральній частині площадки, біля розриву в заляганні, на верхньому нашаруванні були розчищені фрагменти глиняного підвищення (лава-подіум). Воно мало прямокутну в плані форму (1,2 x 0,9 м), висоту від рівня нижнього шару – 8-10см, орієнтоване по довжині з півдня на північ, тобто паралельно до короткої осі площадки (рис. 2; 3:2). Підвищення було зліплене з одного суцільного масиву добре вимішаної глини блідо-жовтого кольору, до якої було штучно додано переважно пісок та незначну кількість шамоту у вигляді частинок сухої глини. Його поверхня та краї бортів добре заглажені, а ребра плавно закруглені. Поверх основи підвищення був нанесений тонкий (0,3 - 0,5 см.) шар підмазки із чистої глини жовтого кольору. Поверхня підмазки по всій площі конструкції також ретельно заглажена і додатково пофарбована червоною вохрою.

Розрив у заляганні скоріш за все вказує на те, що в цьому місці знаходилася поперечна перегородка. Вона була зроблена з плоту, закріпленого знизу і зверху між дерев'яними конструкціями перекриття другого поверху та горища. Можливо, що перегородка була збудована не з плоту, а з поставлених горизонтально або вертикально тонких обтесаних плах. З обох боків від розриву не зафіксовані шматки глини з відбитками дерева, а тому можна допустити, що перегородка не обмащувалася глиною. Перегородка була поряд із підвищенням і відділяла вхідну частину – сіни від житлової частини будинку. Прохід між цими частинами скоріш за все знаходився з внутрішнього боку біля північної зовнішньої подовжньої стіни. Слідів перегородки не зафіксовано ні на першому поверсі, ні на горищі, а тому припускаємо, що перегородка була збудована лише на рівні другого поверху житла (рис. 4).

Розбирання нижнього шару показало, що шматки обмазки мають у нижній частині відбитки колотого дерева - широких (12 - 15 см) плах та стовбурів (діаметр 20-25 см). Практично всі відбитки орієнтовані з півдня на північ, перпендикулярно до довжини площадки. Випал нижнього шару досить високий і рівномірний по площі. Нашарування пропечені на всю їх товщину. У розрізі деяких шматків глини за ступенем випалу видно, що полум'я діяло сильніше в нижній частині обмазки.

Умовні позначення:

1. Контур залягання глиняної обмазки.
2. Розрив у заляганні обмазки /перегородка/.
3. Пізній перекоп.
4. Черінь відкритого вогнища на земляній підлозі житла.
5. Глиняне підвищення на рівні нижнього шару обмазки.
6. Камінь /зернотерка/.
7. Розвал столового посуду.
8. Розвал кухонного посуду.
9. Антропоморфна пластика.

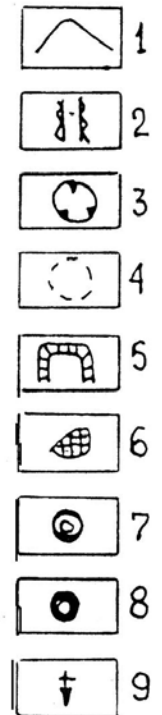

Рис. 2. Рінниця-2. План-схема площадки №3.